

Lovro Grgić*

Kant i pravo na zdravstvenu skrb – socijalna država po libertarijanskom receptu¹

SAŽETAK

U suvremenim raspravama o pravu na zdravstvenu skrb opće je mjesto tvrdnja da se Kantova vizija države suprotstavlja libertarijanskoj koncepciji, odnosno da Kantova ideja države obuhvaća i dužnost države da pruži određenu razinu zdravstvene skrbi svim svojim građanima. U članku se istražuju izvori i dosezi te normativne obveze u kontekstu Kantove filozofije prava i politike te se nastoji pokazati kako je njegova ideja dio liberalne tradicije, a zdravstvena skrb bi upravo trebala poslužiti zaštiti individualne slobode. Koncept moderne socijalne države može se, barem donekle, temeljiti i na Kantovim idejama, iako one definitivno nisu kompatibilne sa socijalističkim vizijama društva i države. Uz izbjegavanje libertarijanskih i socijalističkih krajnosti, Kant kao učinkovito sredstvo ostvarivanja prava na zdravstvenu skrb predlaže instrument koji može podsjećati na vaučerizaciju, dakle na instrument koji često zagovaraju libertarijanci. Uz tvrdnju o pozitivnim financijskim učincima, Kant ukazuje i na to da on povećava osobnu slobodu. To, međutim, ne znači da se Kant slaže s libertarijanskom idejom o minimiziranju državne intervencije kao onome što maksimizira slobodu pojedinca, već se radi o ideji da je olakšavanje ostvarivanja temeljnih prava ono što osigurava slobodu pojedinca, shvaćenu kao jednakost pod općim zakonima.

Ključne riječi: Kant, država, pravno za zdravstvenu skrb, socijalna država, libertarijanizam, vaučerizacija.

* Adresa za korespondenciju: Lovro Grgić, Srednja škola Jelkovec, Vladimira Stahuljaka 1, 10360, Sesvete, Zagreb, Hrvatska. E-pošta: lovro_grgic@yahoo.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5361-2754>.

¹ Ovaj rad izrađen je u sklopu projekta Etika i društveni izazovi (EDI) na Institutu za filozofiju, praćen od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske te financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU. Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom Moralni napredak: Individualni i kolektivni (IP-2022-10-5341).

UVOD

Ideja države (lat. *respublica noumenon*), prisutna u Kantovoj filozofiji prava i politike, uključuje i tvrdnju o tome da je država, s obzirom na ulogu koja joj je namijenjena, dužna pružiti svojim građanima i neku vrstu zdravstvene skrbi, tj. zaštite. Taj stav je opće mjesto u suvremenim raspravama o pravu na zdravstvenu skrb (Altman, 2011; Davies, 2014; Heubel, 1995; Loewy, 1995), a može ga se promatrati i u širem kontekstu rasprava o odnosu između Kantove normativne teorije i suvremenoga koncepta socijalne države. Polazeći upravo od toga, u članku ću ukratko analizirati Kantov koncept države, uspoređujući ga s liberalnim, libertarijanskim i socijalističkim vizijama države. Iz te šire analize izdvojit ću konkretno pitanje prava na zdravstvenu skrb te nastojati pokazati na čemu bi se ono, u Kantovoj koncepciji, temeljilo te što bi, eventualno, moglo obuhvaćati. U konačnici ću zastupati ideju da Kantov nacrt nije kompatibilan s libertarijanskim stavom o pravu na zdravstvenu skrb, ali da implementacija toga prava može, u Kantovoj viziji, biti osigurana i jednim sredstvom koje može podsjećati na vaučerizaciju, dakle instrumentom koji često zagovaraju baš libertarijanci.

ULOGA DRŽAVE U KANTOVOJ NORMATIVNOJ TEORIJI

Za Kanta² država je prije svega platonički **ideal**, *respublica noumenon*, odnosno normativna ideja koja „nije prazna maštarija, nego je vječna norma za svaki građanski ustav uopće“, tj. „[n]eko njoj primjereno organizirano građansko društvo“ (Kant, (1798/1991, str. 99 [7:91])). Moralna nužnost uspostave građanskoga društva proizlazi iz činjenice da ljudi, kao praktičnim umom obdarena slobodna bića, žive jedni pored drugih u neizbježnom kontaktu te je stoga nužno da se njihov međusobni utjecaj pravno regulira, budući da je pravo u svojoj biti „skup uvjeta pod kojim se htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga“ (Kant, 1797/1999, str. 27 [6:230])). Drugim riječima, dok se **etika** za Kanta bavi zakonima **unutrašnje** slobode i odgovara na pitanje kako trebamo **htjeti** (postavljati ciljeve samima sebi), pravo se odnosi na zakone **izvanjske** slobode i odgovara na pitanje kako trebamo **izvanjski manifestirati** svoje htijenje. U etici, prijetnja slobodi dolazi od heteronomije prilikom postavljanja ciljeva. U pravu, prijetnja slobodi dolazi od htijenja drugih ljudi. U obje sfere moralnosti **zakoni slobode** shvaćeni su kao **ista** formalna ograničenja na ono što se može htjeti kao **opći zakon**³, a ključna je razlika

² Kod citiranja Kantovih tekstova, prva navedena godina odnosi se na godinu izdavanja izvornika, druga na godinu suvremenog reizdanja konkretnoga prijevoda, a u uglatim zagradama navedena je paginacija izdanja Pruske akademije.

³ U *Osnivanju metafizike čudoređa*, dakle u tekstu koji se bavi etičkim principima, Kant iznosi dva kriterija poopćivosti zakona. Prvi bi mogli nazvati **kriterij proturječnosti ili samoponištavanja**, a može ga se oprijmeriti

što se poštovanje pravnih zakona, budući da se oni odnose na izvanjsko djelovanje, može utjerati silom.

Pravne dužnosti Kant, stoga, naziva dužnostima uske obvezatnosti (Kant, 1797/1999, str. 177 [6:390]), tj. savršenim dužnostima, budući da precizno propisuju što je tko dužan učiniti kome, kada i u kojoj mjeri – zato se njihovo poštovanje i može utjerati silom.⁴ Država je, onda, upravo „savez mnoštva ljudi koji je podvrgnut pravnim zakonima” (Kant, 1797/1999, str. 105 [6:313]), i to takav „u kojemu se svakome pomoću dostatne *moći* (koja nije njegova, nego izvanjska), *zakonski* određuje i dodjeljuje ono što mu valja priznati kao njegovo” (Kant, 1797/1999, str. 104 [6:312]; kurziv u originalu). Ono što Kanta čini dijelom liberalne tradicije je njegovo inzistiranje na tome da uloga države jest zaštita temeljnih prava, a **ne** usrećivanje ljudi ili osiguravanje njihove (kontingentne) dobrobiti (materijalne, psihičke ili ine), odnosno njegova tvrdnja da se pod dobrobiti države „ne podrazumijeva blagostanje državljana i njihovo *blaženstvo*, jer ono u prirodnom stanju (kao što također tvrdi Rousseau) ili pak pod despotskom vladavinom možda može ispasti puno ugodnije i poželjnije; nego podrazumijeva stanje najvećeg sklada između uređenja i pravnih principa, a um nas kategoričnim imperativom obvezuje da težimo za tim stanjem.” (Kant, 1797/1999, str. 109 [6:318]; kurziv u originalu).

Uzevši u obzir da kao temeljne elemente privatnoga prava Kant vidi privatno vlasništvo, ugovornu sposobnost i sferu obiteljskoga prava, vrlo površnim čitanjem moglo bi se zaključiti kako se tu zagovara minimalna država, čiji je jedini zadatak obrana privatnog vlasništva i ugovora. I zaista,

nekoliko liberalnih i libertarijanskih mislilaca tražilo je inspiraciju kod Kanta. U svojoj obrani minimalne države, Robert Nozick tvrdi kako je krivo kršiti slobodu ljudi u ime većih društvenih probitaka. Prisilnom redistribucijom bogatstva siromašnima

testiranjem laganja kao prakse. Svijet u kojem svi uvijek lažu nije moguć, budući da bi sama mogućnost prihvaćanja obećanja bila time onemogućena, a bez nje niti laž ne može funkcionirati. Drugi kriterij mogli bi nazvati kriterijem baziranim na **naravi volje**, a može ga se oprimjeriti testiranjem želje za međusobnim pomaganjem. Svijet u kojem nitko nikome nikada ne priskae u pomoć jest logički moguć, ali, kako kaže Kant, „nemoguće [je] htjeti da takav princip posvuda vrijedi kao prirodni zakon. Volja koja bi to odlučila proturječila bi naime samoj sebi, jer se ipak može dogoditi dosta takvih slučajeva u kojima mu je potrebna ljubav i sućut drugih, pa bi sebi takvim prirodnim zakonom, koji bi proizašao iz njegove vlastite volje, sam sebi oduzeo svaku nadu u pomoć koju sebi želi.” (Kant, 1785/2003, str. 44 [4:423])

U *Metafizičkim čudoređa*, odnosno u *Metafizičkim počelima pravnoga nauka*, dakle u djelu koje se bavi pravnim principima, možemo ponovno vidjeti ista dva probna kamena poopćivosti na djelu. U argumentu protiv postojanja prava na pobunu, temeljnog na logici suvereniteta, Kant tvrdi da bi ugrađivanje prava na pobunu u pravni sustav onemogućilo da bilo kakav pravni sustav uopće nastane – to bi bio kriterij samoponištavanja primijenjen u sferi prava. Kada, s druge strane, Kant govori o instituciji nasljednog plemstva, koja je itekako moguća u praksi, on jasno napominje: „Kako se ne može pretpostaviti da će ijedan čovjek odbaciti svoju slobodu, nemoguće je da se opća volja naroda složi s takvom bezrazložnom povlasticom, pa je ni suveren ne može nametnuti.” (Kant, 1797/1999, str. 121 [6:329]). Tu je na djelu drugi navedeni kriterij poopćivosti, onaj koji se bazira na naravi volje.

⁴ Tu se ujedno vidi i razlog zašto pravo kod Kanta nije moguće reducirati na puku ekstenziju etike – moralne dužnosti, same po sebi, ne obuhvaćaju nužno ovu značajku.

ljudi se tretiraju kao puka sredstva kojima se promiče dobrobit drugih, budući da im se time oduzima ono što je po pravu njihovo bez njihova pristanka. [...] Poput Nozicka, Friedrich Hayek tvrdi da, u kontekstu zakona, Kantov kategorički imperativ služi kao „negativni test“ kojim se isključuje ono što je nepravedno bez da se time zahtijevaju pozitivne dužnosti unapređivanja pravedne agende. Nozickov i Hayekov Kant ne vjeruje previše u tvrdnju da imamo društvene obveze, koje bi trebalo zakonski provoditi, a koje bi drugima pružale temeljna dobra za ljudski boljitak. (Altman, 2011, str. 77)

Međutim, dovoljno je samo malo bolje poznavati Kantove pravno-političke spise kako bi se vidjelo da se „Nozickov i Hayekov Kant“ u njima ne može pronaći, odnosno da libertarijanizam svoje normativne postavke definitivno treba tražiti negdje drugdje. Kant, naime, vrlo eksplicitno tvrdi:

Opća narodna volja sjedinila se naime u društvo koje se treba trajno održati, a u tu se svrhu podvrgnula unutrašnjoj državnoj vlasti kako bi uzdržavala one članove tog društva koji to sami ne mogu. Država dakle daje vladi pravo da imućne primora na pribavljanje sredstava za uzdržavanje onih koji ne mogu zadovoljiti ni svoje najnužnije prirodne potrebe; zato što je njihova egzistencija kao čin podvrgnuta zaštiti i skrbi zajednice, koja im je potrebna za opstanak, ujedno ono na što su se imućni obvezali, a na tome država temelji svoje pravo da ih primora na to da pridonese uzdržavanju svojih sugrađana. To se može postići tako da se uvede porez na vlasništvo državljana ili njihovu trgovinsku razmjenu ili tako da se osnuju fondovi koji daju kamate [...] ali ta se svrha ne može postići pukim *dobrovoljnim* doprinosima (jer ovdje je riječ samo o *pravu* države spram naroda) [...] nego prisilnim, državnim nametima. (Kant, 1797/1999, str. 117-118 [6:326]; kurziv u originalu).

Država od agregata atomiziranih pojedinaca stvara, dakle, jedan novi entitet, koji se zove **narod**, tj. „[...] mnoštvo ljudi [...] kojima je u međusobnome utjecaju potrebno pravno stanje pod vodstvom sjedinjujuće volje [...] da bi mogli ostvarivati svoja prava“ (Kant, 1797/1999, str. 103 [6:311]). A budući da se država, za razliku od pojedinaca, „mora smatrati vječnom“ (Kant, 1797/1999, str. 155 [6:367]), njena je dužnost da očuva sve svoje dijelove, tj. čitav narod, te je tu u svrhu posve opravdano oporezivati bogatije članove društva. Na temelju toga, može se pojaviti i iskušenje čitanja Kanta u socijalističkom ključu, što neki također rade (Dodson, 2003; Love, 2020). Međutim, i s tim postoje brojni problemi⁵, a Kant u navedenom citatu jasno

⁵ Temeljni problem takvoga pristupa jest što se on temelji na ideji da se sloboda pojedinca osigurava time što ga se spašava od podložnosti volji drugih, imućnijih pojedinaca (poslodavaca, bogataša...), i time ga se izbavlja od sudbine pukoga sredstva za postizanje tuđih ciljeva te ga se poštuje kao svrhu samu po sebi. Međutim, ako bi to impliciralo ukidanje privatnoga vlasništva, i distribuciju materijalnih dobara (čak i u društvu materijalnoga obilja) **isključivo** putem državnoga ili društvenoga nadzora, time bi se sloboda pojedinca našla ugrožena od strane jednog puno moćnijeg entiteta, države. A i o tome Kant ima jasan stav:

Vlast koja bi bila izgrađena na načelu dobrohotnosti prema narodu, kao što je *očeva* prema *djeci*, tj. *očinska vlast* (*imperium paternale*), u kojoj su podanici prisiljeni ponašati se samo pasivno, kao nedorasla djeca koja ne mogu razlikovati što im je istinski korisno ili štetno, nego moraju

navodi da se oporezivanje bogatih provodi kako bi se zbrinuli oni „koji ne mogu zadovoljiti ni svoje najnužnije prirodne potrebe“. Tu nema riječi o socijalističkoj uravnilovki, a Kant na drugome mjestu izričito tvrdi kako „opća jednakost ljudi kao podanika u jednoj državi potpuno dobro pristaje uz najveću nejednakost mnoštva u stupnju njegova posjeda, bilo da je riječ o fizičkoj ili duhovnoj premoći nad drugima, ili premoći u slučajnim vanjskim dobrima“ (Kant, 1793/2000, str. 76 [8:292]).

Razni suvremeni komentatori i komentatorice (Boot, 2018; Oki, 2018; Sánchez Madrid, 2018) stoga odbacuju ideju da se koncept moderne socijalne države može temeljiti na Kantovoj normativnoj teoriji, osobito ako bi se pod državnu ingerenciju stavila ciljana redistribucija bogatstva, i ekstenzivno zamišljen popis temeljnih prava, koji bi uključivao i pravo na pristojni životni standard. Uloga kantovske države iscrpljuje se, prema toj viziji, u osiguranju formalne jednakopravnosti pred pozitivnim zakonima države te u određenoj razini minimalne pomoći nevoljnicima. Ta pomoć, u toj interpretaciji, ne proizlazi iz dužnosti dobročinstva prema ljudima, koja je etička⁶, a ne pravna dužnost, i samim time je široka, nesavršena, dakle neprecizirana, te se posljedično ne može provoditi silom (budući da se ne može jasno utvrditi tko je dužan učiniti što, kome, i u kojoj mjeri). Umjesto toga, ta minimalna pomoć proizlazi iz dužnosti države da očuva samu sebe time što će spriječiti nestanak svojih dijelova, prevenirati unutrašnju nestabilnost, ili unutrašnju slabost koja bi je učinila ranjivom u međunarodnoj areni.

Moguće je, međutim, pronaći i liberalni argument u prilog tome da Kantova vizija države obuhvaća barem neke od sastavnica moderne socijalne države. Njega, na primjer, nudi Larry Krasnoff (2018), koji tvrdi kako moderni programi socijalne pomoći mogu biti legitimirani upravo pozivanjem na slobodu, a ne na neki sekundarni, neovisno koncipirani oblik dobrobiti (materijalne ili ine). Ako je svrha države osiguranje izvanjske slobode, tada bi ona morala pružiti ljudima i određene materijalne uvjete, bez kojih ta sloboda zapravo postaje neoperativna, a ljudi samim time bivaju podloženi arbitrarnim očitovanjima volje drugih pojedinaca. Time se onda potencijalno proširuje zamislivi raspon državne pomoći, koji bi u Kantovu nacrtu morao izbjeći i libertarijansku i socijalističku krajnost. A u tom kontekstu se onda otvara i pitanje prava na zdravstvenu skrb, opravdanja na kojem ono počiva te pitanje njegova dosega u sklopu kantovske države.

čekati, kako na sud poglavara države o tome na koji način oni *treba da* budu sretni, tako i na poglavarevu dobrotu da *on hoće* njihovu sreću: takva vlast je najveći *despotizam* koji se može zamisliti (uređenje koje ukida svaku slobodu podanika, koji onda uopće nemaju nikakva prava) (Kant, 1793/2000, str. 75 [8:291]; kurziv u originalu).

⁶ Vidi, npr., *Osnivanje metafizike čudoređa* (Kant, 1785/2003, str. 16 [4:398], str. 44 [4:423]).

PRAVO NA ZDRAVSTVENU SKRB KAO SASTAVNICA KANTOVSKJE DRŽAVE

Kao što sam naglasio i u uvodu, ideja da Kantov koncept države uključuje i neku vrstu prava na zdravstvenu skrb poprilično je prisutna u relevantnoj literaturi, a moguće ju je utemeljiti na nekoliko načina. Jedan od njih predlaže Heubel (1995), a to je pozivanje na opću ujedinjenu volju kao heuristički normativni standard⁷ procjene pravednosti zakona u Kantovu konceptu prava i politike. Heubel tvrdi da tako zamišljen standard ne dozvoljava da opća volja, koja bi obuhvaćala **sve** građane, kao umom obdarena racionalna bića, prihvati zakon koji bi nekima od njih uskratio stvari bez kojih ne mogu preživjeti: „To znači kako bi svi željeli da nekim građanima bude uskraćen pristup stvarima koje su nužne za život. Kada bi zaista svi građani to željeli, tada bi neki od njih svojevrijedno prihvatili vlastitu smrt.“ (Heubel, 1995, str. 210). Drugim riječima, princip poopćivosti⁸, kao formalno ograničenje pravnih zakona, zabranjivao bi uskratu zdravstvene skrbi kao nepravednu, i samim time nespojivu s idejom istinske države.

Pozivanjem na samu normativnu ideju toga što država jest, i što bi morala osiguravati, mogu se konstruirati i dodatni argumenti u prilog tezi o nužnosti postojanja prava na zdravstvenu skrb. Uz izravno ukazivanje na tvrdnju kako „[d]ržava daje vladi pravo da imućne primora na pribavljanje sredstava za uzdržavanje onih koji ne mogu zadovoljiti ni svoje najnužnije prirodne potrebe“, i Altman (2011) i Davies (2014) koriste dva vrlo slična i povezana argumenta u prilog postojanja toga prava u državi koju propisuje čisti um.

Prvi se odnosi na tvrdnju da se građani države moraju nalaziti u situaciji temeljne simetrije uzajamne prisiljivosti, odnosno da se nitko ne bi smio naći u situaciji egzistencijalne ucjenjivosti. Kada bi to bio slučaj, imali bismo situaciju u kojoj je izvanjska sloboda nekih izravno podložna arbitrarnim očitovanjima volje drugih, što bi značilo narušavanje temeljne ideje pravnih odnosa kao odnosa u kojima se „htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga“. Etička dužnost dobročinstva ostaje na snazi, te bi je svi, uključujući i bogate, trebali izvršavati, u njenim nesavršenim i širokim granicama. Međutim, za razliku od libertarijanskog ideala, u kojem pomoć bližnjima u društvu mora biti plod isključivo privatne dobre volje, takav aranžman, gledan iz Kantova kuta, značio bi egzistencijalnu ovisnost dijela siromašnih o onim bogatijima, odnosno kvaziklijentelistički sustav nespojiv s

⁷ „[O]no što narod (cjelokupno mnoštvo podanika) ne može odlučiti o samome sebi i svojim drugovima, to ni suveren ne može odlučiti o narodu“ (Kant, 1797/1999, str. 120 [6:329]). „[O]no što narod sam o sebi ne može odlučiti, to također o narodu ne može odlučiti ni zakonodavac“ (Kant, 1793/2000: 88 [8:305]).

⁸ Vidi i bilješku 2 ovoga članka te usporedi ovaj primjer s primjerom nepravednosti institucije nasljednoga plemstva.

idejom **građanske** jednakosti i samostalnosti (budući da etičke dužnosti nisu utjerive zakonitom silom).

Ideju zaštite jednake izvanjske slobode kao zakonite slobode građanskoga stanja i Altman i Davies povezuju i s drugim, srodnim argumentom, u prilog postojanja prava na zdravstvenu skrb. Za razliku od unutrašnje slobode, koja je sposobnost volje da si **postavlja** moralno obvezujuće ciljeve, izvanjska sloboda, koja se tiče i **djelovanja**, mora biti povezana i sa **sredstvima** toga djelovanja. „Budući da Kant tvrdi kako je sposobnost postavljanja i slijeđenja ciljeva ono što suštinski definira racionalna bića, nemogućnost djelovanja zbog bolesti ili fizičke ili mentalne slabosti je prijetnja našoj osobnosti. Prema Kantovu mišljenju, osobnost ne uključuje samo sposobnost postavljanja ciljeva, već i sposobnost djelovanja na temelju naših odluka.“ (Altman, 2011, str. 75). „Zaštita slobode, za Kanta, mora dakle biti zaštita sposobnosti da se poslužiš sredstvima koja već imaš kako bi ostvario svrhe koje si sam sebi postavio; to je zaštita tvoje sposobnosti vlastitoga izbora.“ (Davies, 2014, str. 74). Drugim riječima, i Altman i Davies imaju isti argument koji smo, u općenitijoj formi, mogli vidjeti i kod Krasnoffa (2018), a to je ideja da upravo zaštita individualne egalitarne slobode, a ne unapređivanje nekih drugih ciljeva, od države zahtijeva određenu razinu socijalne intervencije.

Naravno, sljedeće pitanje glasi: o kakvoj razini intervencije se tu radi? Što bi točno, u konkretnom slučaju prava na zdravstvenu skrb, tu moralo biti obuhvaćeno? Na ovome mjestu važno je dati jednu općenitu napomenu o Kantovu konceptu prava, koja se onda mora primijeniti i na slučaj prava na zdravstvenu skrb. Naime, brojni komentatori i komentatorice (Holtman, 2002; Nculau, 2008; Nicholson, 1976; Seebom, 1981) primjećuju da je Kantov nacrt prava poprilično poddeterminiran. S obzirom na visoku razinu formaliziranosti onoga što pravo za Kanta jest („skup uvjeta pod kojim se htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga”), moguće je formulirati veći broj različitih „skupova takvih uvjeta“, tj. veći broj različitih pozitivno-pravnih kodeksa, koji bi jednako zadovoljavali Kantovu formulaciju, iako bi možda bili međusobno nekompatibilni.

Kada Altman ističe da Kantov načelni argument ostavlja potpuno otvorenim pitanje o tome kako bi javna zdravstvena skrb trebala biti osigurana (u rasponu od engleskog modela socijalne medicine do američkog modela državno reguliranog sustava privatnih osiguravatelja, s poreznim olakšicama i subvencijama za sve⁹), to bi značilo da vrlo različiti modeli mogu, na neki način, zadovoljiti tražene formalne uvjete. Jedino što se čini sigurnim jest da Kantov model ne zahtijeva uravnilovku niti po tom pitanju: „Naravno, to ne znači da bogati i siromašni moraju imati jednaki pristup

⁹ To je ono što je u SAD-u kolokvijalno poznato kao *Obamacare* (a službeno kao *Patient Protection and Affordable Care Act*).

zdravstvenoj skrbi ili jednaku količinu dobara. Posvemašnja jednakost nije nužna, već samo temeljna jednakost koja omogućuje ljudima da napreduju bez pomoći drugih.“ (Altman, 2011, str. 78).

Zanimljiv pokušaj nabiranja konkretnih usluga koje bi pravo na zdravstvenu skrb svakako trebalo obuhvaćati u Kantovu konceptu daje Davies (2014). On započinje s pravom na preventivnu skrb, u koju, na primjer, uključuje cijepljenje i redovite liječničke preglede (pitanje o konkretnoj učinkovitosti raznih preventivnih mjera ostavlja otvorenim, ali polazi od ideje da barem neke mjere jesu učinkovite u preveniranju bolesti). Njegov načelni argument za uključivanje preventivne skrbi u pravo na zdravstvenu skrb tako proizlazi iz spomenute tvrdnje da država ima dužnost štititi našu vanjsku slobodu, što bi onda uključivalo i zaštitu sredstava koja već posjedujemo, a koja su nam nužna da bismo postavljali i slijedili vlastite ciljeve. A zdravlje bi tu bio nužan, iako ne i dovoljan uvjet naše orijentiranosti ka svrhama.

Uz preventivnu skrb, Davies tvrdi da bi i hitna pomoć svakako morala biti dio prava na zdravstvenu skrb. Pri tome on podrazumijeva hitne intervencije kojima se spašava život u situacijama u kojima je on neposredno ugrožen, dakle nezvezano za bilo kakve kronične i dugotrajne bolesti koje netko eventualno ima. Uz to, on ponovno naglašava kako svrha hitne pomoći ovdje nije ublažavanje patnje, niti palijativna skrb, već ponovno ima veze sa zaštitom slobode. Naglo i nepredvidivo nastupajuće debilitativne situacije značajno smanjuju sposobnost osoba da postavljaju i slijede svoje ciljeve (dakle umanjuju sposobnosti koje su osobe prethodno imale). Oni koji se nađu u takvoj situaciji odjednom ovise o drugima kako bi mogli i dalje imati i slijediti svoje ciljeve. A ako taj oblik ovisnosti nije reguliran kroz javne institucije, ponovno se javlja situacija kontingentnosti, u kojoj sloboda nekih ovisi o arbitrarnim odlukama nekih drugih. Budući da takav oblik ovisnosti nije primjeren pravnome stanju, Davies tvrdi da hitnu zdravstvenu skrb mora pravno osigurati država, čiji je zadatak štititi jednaku temeljnu slobodu svih građana.

Uz preventivnu i hitnu skrb, Davies nastoji proširiti popis usluga koje bi bile uključene u pravo na zdravstvenu skrb, ali je svjestan da za taj potez mora prilagoditi koncept slobode kojim je operirao u prethodnim argumentima. Da bi opravdao državna ulaganja u medicinska istraživanja i medicinske tretmane za probleme koji nisu obuhvaćeni preventivnom i hitnom skrbi, na primjer ulaganja koja ciljaju na poboljšanje uvjeta osoba koje su rođene s nekim oblikom invaliditeta, on fokus prebacuje s onoga što naziva **relacijskim** konceptom slobode na ono što naziva **komparativnim** konceptom.

U Kantovim pravno-političkim spisima Davies, po mome sudu posve ispravno, detektira slobodu kao nešto što ima primarno relacijski karakter¹⁰, jer se tiče **forme** odnosa koju građani u pravnome stanju moraju imati jedni prema drugima – jedni moraju moći obvezati druge samo na ono na što i drugi mogu obvezati njih, dakle samo prema **općem** zakonu. Biti izvanjski slobodan znači, u tom pogledu, živjeti u građanskom društvu; a takva, temeljna, egalitarna sloboda, u principu ne poznaje stupnjeve – ona ili postoji, ili ne postoji. Međutim, Davies tvrdi da se slobodu može doživjeti i kao nešto komparativno. Sredstva koja su dostupna osobi rođenoj s invaliditetom mogu biti značajno manja od sredstava dostupnih onima koji su imali više sreće; samim time, i ciljevi koji su njoj dohvatljivi vjerojatno su nešto skromniji. U tom pogledu, sloboda i može poznavati stupnjeve, pa bi država mogla, nakon što osigura relacijsku egalitarnu slobodu za sve, pomoći nekima od svojih građana da uvećaju svoju komparativnu slobodu time što će im proširiti krug sredstava, koja im iz kontingentnih i moralno irelevantnih razloga nisu dostupna.

Pitanje je, dakle, gdje bi točno državna odgovornost za zdravstvenu skrb nad njenim građanima¹¹ trebala imati svoju pravnu granicu. Odgovor na to pitanje morao bi, s jedne strane, imati jasnu apriornu dimenziju, budući da je Kantov koncept prava visoko formalan; to je upravo ono što je pokušao elaborirati Davies. No, s druge strane, u konkretnim slučajevima mora se uvažiti i sposobnost države da snosi troškove takvoga sustava, koji su obično vrlo visoki¹². Uzevši u obzir da država, uz troškove

¹⁰ Alison Mallard (2011) u svojoj doktorskoj disertaciji odlično pokazuje da se izvanjska sloboda kod Kanta ne može svesti na puku mogućnost postavljanja i slijeđenja vlastitih ciljeva (ona za to ostavlja prostor, ali se ne reducira na to). Izvanjska sloboda nije povezana s pukim ostvarivanjem ciljeva – to bi značilo zanemariti njenu **interpersonalnu** narav. Umjesto toga, ona se javlja kada se našom sposobnosti htijenja i djelovanja služimo u skladu s općim zakonom, dakle samo u određenoj vrsti **relacije s drugima**, tj. u pravnome stanju (usporedi to s Kantovom idejom da i u sferi etike biti slobodan znači biti podvrgnut univerzalnim zakonima slobode). Na tragu toga i Katrin Flikschuh (2008) naglašava da je „sadržaj kantovskog zahtjeva za pravom koncipiran [...] relacijski, tako da se ne može specificirati nezavisno od uvjeta koegzistencije” (Flikschuh, 2008, str. 384). Drugim riječima, biti izvanjski slobodan, i imati prava, moguće je samo u određenoj vrsti zajednice s drugima. Relacijsku narav prava (i s njim intrinzično povezane izvanjske slobode) naglašava i sam Kant kada, u kontekstu prava vlasništva tvrdi „da čovjek koji bi na Zemlji bio posve sam zapravo ne bi nijednu izvanjsku stvar mogao imati ili steći kao svoju; jer između njega kao osobe i svih drugih izvanjskih stvari ne postoji odnos obvezatnosti. Dakle, zapravo i doslovce uzevši ne postoji nikakvo (izravno) pravo na neku stvar, nego se tako samo naziva nečije pravo spram osobe koja (u građanskom stanju) nešto posjeduje u zajednici sa svima drugima” (Kant, 1797/1999, str. 56 [6:261]).

¹¹ Altman u članku (2011) daje i zanimljive argumente u prilog tvrdnji da države mogu imati odgovornost za zdravstvenu skrb čak i nad ljudima koji nisu njihovi građani, i to ne samo nad onima koji se zateknu na njihovu teritoriju. Temelj toga on vidi u dužnosti uspostavljanja globalne političke zajednice, što bi impliciralo i dužnost rada na pojedinim koracima njenog nenasilnog uspostavljanja, a jedan od njih bio bi podržavanje uspostave republikanskih režima u ostalim državama svijeta. Budući da se pravo na zdravstvenu skrb ubraja u dužnosti takvih režima, njima bi trebalo pružiti pomoć u njegovom osiguranju, s tim da ona ne mora nužno biti izravno financijske prirode (i logistička pomoć, te pomoć u širenju znanja, spadale bi u ispunjavanje te dužnosti).

¹² Usporedbe radi, prema podacima Eurostata za 2021., prosjek izdvajanja za zdravstvo u Europskoj uniji iznosio je 10,9 % BDP-a, dok je zemlja s najvišim izdvajanjima bila Njemačka, s 12,9 % BDP-a, a zemlja s najmanjim izdvajanjima Luksemburg, s 5,7 % BDP-a (*Healthcare expenditure*, 2023). Naravno, ovdje se radi o nekim od najbogatijih država svijeta, s vrlo visokim standardom zdravstvene skrbi.

zdravstva, u Kantovu nacrtu ima i druge izdatke za uzdržavanje „onih koji ne mogu zadovoljiti ni svoje najnužnije prirodne potrebe“, a da pri tome mora voditi računa i o opstanku i održivosti cijeloga sustava (budući da se država „mora smatrati vječnom“), nije moguće iz razmatranja posve isključiti pragmatične obzire: „[A]ko bi vlada mogla pružiti zdravstvenu skrb svojim građanima samo tako što bi cijelu populaciju bacila u oskudicu, tada bi financiranje takvog sustava bilo kontraproduktivno s obzirom na cilj uzdržavanja naroda. Pa ipak, kada je to moguće, uzevši u obzir i druge postojeće obveze, država treba pružiti zdravstvenu skrb svojim građanima.“ (Altman, 2011, str 81-81).

U potpunosti se slažem s navedenom Altmanovom tvrdnjom o dužnosti države da pruži određenu dozu zdravstvene skrbi svojim građanima kad god je to moguće, a slažem se i s njegovom konstatacijom da Kant ostavlja poprilično otvorenim pitanje kako to konkretno provesti u djelo. Međutim, budući da smo vidjeli određene pokušaje da se ponudi odgovor na pitanje **što** bi sve trebalo biti uključeno u pravo na zdravstvenu skrb (dakle, **koje usluge** bi ono trebalo obuhvaćati), a da to bude u skladu s Kantovim konceptom prava, zanimljivo je pokušati vidjeti može li se kod Kanta pronaći i nešto vezano za odgovor na drugo pitanje: **kako** bi se to pravo sve moglo ili trebalo osigurati (dakle, **kojim modusima** bi ljudi trebali imati pristup tim uslugama), a da to i dalje bude u skladu s temeljnim konceptom vladavine prava?

VAUČERIZACIJA KAO MODUS OSTVARIVANJA PRAVA NA ZDRAVSTVENU SKRB

Kant se, naravno, u pravno-političkim spisima nije pretjerano bavio detaljima prava na zdravstvenu skrb, budući da su ga primarno zanimala načelne stvari. Međutim, kako je ipak bio sklon davanju primjera, on na kraj *Metafizičkih počela pravnoga nauka*¹³ stavlja i dio s podnaslovom *Dodatak s pojašnjavajućim napomenama o metafizičkim počelima pravnog nauka*. A u tom dodatku može se pronaći i zanimljiv pasus koji se bavi upravo komentarom o tome na koji sve način država može pomoći održanju „onih koji ne mogu zadovoljiti ni svoje najnužnije prirodne potrebe“:

Dobrotvorna ustanova za siromahe, bogalje i bolesnike koja je osnovana na državnoj imovini (u zavodima i bolnicama) svakako je neukidiva. Ali ako prednost ne treba dati slovu, nego smislu oporučiteljeve volje, onda zacijelo mogu nastupiti takve prilike u kojima je preporučljivo ukinuti takvu zakladu, barem u tom obliku. - Tako je utvrđeno da se siromah i bolesnik (osim onoga u ludnici) bolje i jeftinije zbrinjava kada mu se pripomoć daje u obliku stanovite svote novca (razmjerne potrebama kakve postoje u određeno doba) koja mu omogućuje da unajmi stan po vlastitoj volji, kod

¹³ Dakle, prvoga dijela svoje *Metafizike čudoređa*.

svojih rođaka i drugih znanaca, nego kada se to - kao u bolnici u Greenwichu - čini na raskošan način, uz pomoć skupog osoblja, što ipak veoma ograničuje slobodu. – Pritom se ne može reći da puku koji ima pravo na uživanje te zaklade država oduzima nešto njegovo, već ona to naprotiv promiče birajući mudrija sredstva da mu ga očuva. (Kant, 1797/1999, str. 155 [6:367])

Kako bi se bolje razumio primjer koji Kant ovdje daje, nužna su određena pojašnjenja. On ovdje govori o zavodima i bolnicama kao dobrotvornim ustanovama osnovanima na državnoj imovini. Međutim, spominje i zaklade, te „oporučiteljevu volju”, čiji bi smisao, ako već ne i slovo, valjalo ispoštovati. U njegovo doba, naravno, nisu postojali sveobuhvatni sustavi opće zdravstvene skrbi, koji bi bili izravno i u potpunosti financirani od strane države. Umjesto toga, postojali su različiti drugi modusi, a konkretni primjer na kojeg se Kant tu poziva je ono što on naziva bolnicom u Greenwichu.

Ona je osnovana krajem 17. st., na želju tadašnje engleske kraljice Mary, a koju je potvrdio njen suprug, William III., doniravši jednu kraljevsku palaču kao mjesto na kojem se ona ima osnovati (*Greenwich Hospital*, 2024). Usprkos imenu, tu se prvenstveno radilo o instituciji koja je trebala zbrinuti islužene pripadnike Kraljevske ratne mornarice koji se, iz bilo kojeg razloga, više ne mogu brinuti sami za sebe, kao i njihove udovice, te skrbiti za uzdržavanje i obrazovanje njihove djece. To, dakle, nije bila bolnica u današnjem, primarnom smislu te riječi, iako jest nudila i neku komponentu zdravstvene skrbi. Što se tiče njenog financiranja, ona je bila zamišljena upravo kao neka vrsta zaklade, uspostavljena voljom pojedinaca, a uzdržavana kombinacijom privatnih (donacije) i javnih izvora novca (državna lutrija, budžetska sredstva namaknuta kaznama i konfiskacijom imovine, pa čak i neka vrsta ranog obveznog osiguranja, koju su plaćali sami mornari). Njena sudbina i jest bila ona koju je Kant anticipirao – naime, ukinuta je u drugoj polovici 19. stoljeća, kada su njenu ulogu preuzele neke druge državne institucije, budući da su očito nastupile „takve prilike u kojima je preporučljivo ukinuti takvu zakladu, barem u tom obliku“.

Iako se, dakle, radi o primjeru koji je iz današnje perspektive poprilično anakron, iz njega je moguće izvući neke značajke koje mogu biti od interesa i u suvremenim raspravama. Tu Kant tvrdi kako je „**utvrđeno**” da je **bolje i jeftinije** zbrinjavati bolesnike (uz ogradu vezanu za psihičke bolesnike) time što će im se dati određena svota novca, koju će onda oni upotrijebiti po vlastitu nahodanju, nego da ih se zbrinjava na način koji im „**veoma ograničuje slobodu**”, tj. da ih se ograničava da tu skrb dobiju isključivo na jednom jedinom mjestu, „**uz pomoć skupog osoblja**“. Ove Kantove tvrdnje o „**mudrijim sredstvima**“ vrlo su slične onome što mnogi libertarijanci danas zagovaraju kao prvi korak razbijanja državnog monopola na mnoge temeljne društvene usluge, a to je vaučerizacija. Milton Friedman, jedan od

intelektualnih začetnika libertarijanizma, predlagao je, naime, vrlo sličnu stvar u kontekstu obveznog školovanja:

Razinu obveznog školskog minimuma vlade bi mogle financirati dajući roditeljima novčane kupone u visini utvrđenog godišnjeg maksimuma po djetetu, važećim samo na „odobrene” obrazovne usluge. Roditelji bi tako mogli potrošiti ovu svotu kao i svaku vlastitu dodatnu svotu, za nabavu obrazovnih usluga u „odobrenoj” instituciji po svom izboru. Obrazovne usluge mogla bi pružiti privatna poduzeća na komercijalnoj osnovi, ili neprofitna institucija. Uloga države mogla bi se svesti na osiguranje minimalnih školskih standarda, kao što je uvođenje minimalnog zajedničkog programskog sadržaja na način kojim danas kontrolira restorane da drže minimalne higijenske standarde. (Friedman, 1962/1992, str. 96-97).

I zdravstvena skrb, ili barem jedan njen dio, mogu se organizirati tako da država osigura **namjenski upotrebljive svote novca**, dakle nešto slično **vaučerima**¹⁴, koje se mogu potrošiti u bilo kojoj zdravstvenoj ustanovi, javnoj ili privatnoj, a koja zadovoljava standarde koje je država propisala za obavljanje takvih usluga. Ključno pitanje tada glasi: s kojim se motivom takav modus predlaže? Kantov motiv tu zasigurno nije instinktivno nepovjerenje prema državi, ili želja da se njen utjecaj svede na minimum, kao što je to kod libertarijanaca. Umjesto toga, on u prvi plan stavlja financijske uštede i učinkovitost, a tvrdi da je dokazano kako takav modus daje, u tom pogledu, bolje rezultate. Naravno, to je samo po sebi otvoreno, **empirijsko pitanje**, kojim se u ovom radu neću baviti. Međutim, ako se pokaže da je to zaista tako, tada

¹⁴ Teza ovoga članka jest da Kant predlaže instrument koji može podsjećati na ono što zagovaraju libertarijanci, a to je **vaučerizacija**, ali da to ne znači kako se njegov recept uklapa u libertarijansku paradigmu. Kada autori poput Friedmana predlažu vaučerizaciju, oni korištenje tih sredstava već vide kao **kvintesenciju slobodnoga djelovanja**, tj. **manifestaciju slobode** – čin raspolaganja nečim što je (postalo) nečije privatno vlasništvo, bez daljnjih ograničenja koje nameće država, i bez obzira na daljnje posljedice do kojih bi to moglo dovesti. Za razliku od toga, u interpretaciji koju zagovaram u ovom članku, svota novca o kojoj Kant govori poslužila bi da se poveća **moгуćnost dohvaćanja preduvjeta slobodnog djelovanja**, a to je uklanjanje prepreka koje ljude sprečavaju u postavljanju i slijeđenju vlastitih ciljeva (naravno, u skladu s općim zakonom).

Za razlikovanje Kantove i libertarijanske pozicije može dodatno poslužiti i Kantov stav o onome što ima, odnosno nema cijenu. Kako se može pročitati u *Osnivanju metafizike čudoređa*, „[u] carstvu svrha ima sve ili *cijenu* ili *dostojanstvo*. Na mjesto onoga što ima cijenu, može se postaviti i nešto drugo kao ekvivalent. Što je naprotiv uzvišeno iznad svake cijene, dakle što ne dopušta ekvivalenta, to ima dostojanstvo“ (Kant, 1785/2003, str. 56 [4:435]; kurziv u originalu). Ono jedino što čovjeku daje dostojanstvo jest njegova moralnost, odnosno sposobnost da bude slobodno racionalno biće, zakonodavac u kraljevstvu svrha. Ako bi ga nedostatak zdravlja spriječio da egzistira i djeluje kao slobodno i racionalno biće, onda bi se mogli poslužiti i popularnom izrekom kako „**zdravlje nema cijenu**“. Doduše, **zdravstvena skrb** je očito ima, budući da zahtijeva određene materijalne uvjete, znanje i trud, a novac je, po Kantovoj definiciji, „stvar koja u optjecaju posjeda (permutatio publica) određuje *cijenu* svih drugih stvari (roba), u koje spadaju čak znanosti, ako poduka u njima nije besplatna;“ (Kant, 1797/1999, str. 81 [6:289]; kurziv u originalu). Zdravlje se ne može kupiti novcem (barem ne izravno), ali zdravstvena skrb može, i to na različite načine (gdje se onda može govoriti o ekvivalentnosti ili neekvivalentnosti pružene usluge).

Plaćanje zdravstvene skrbi sa što manjim upletanjem države u Kantovoj paradigmi nije, samo po sebi, kvintesencijalni slobodni čin. Ali, ukoliko se empirijski pokaže da takvo korištenje državnoga novca može povećati mogućnost osiguravanja preduvjeta slobodnoga djelovanja, ono utoliko jest nešto što država ima dužnost osigurati svojim građanima, i to u sklopu njene uloge zaštite egalitarne slobode. Zahvaljujem anonimnim recenzentima/recenzenticama na sugestiji da se pojasni distinkcija između onoga što Kant predlaže i suvremene koncepcije vaučera te da se pitanje kontekstualizira i u odnosu na Kantovu raspravu o novcu i vrijednosti.

ne postoji niti jedan **normativni** razlog zašto se, u sklopu Kantova koncepta, država ne bi poslužila baš tim modusom kako bi osigurala ono što joj je dužnost pružiti, a to je određena razina zdravstvene skrbi za svoje građane.

Ono što bi, pak, iz normativne perspektive, moglo u ovom slučaju zbližiti Kanta i libertarijance, jest Kantova tvrdnja kako takav modus, uz financijske uštede, ima i pozitivan efekt **proširivanja slobode pojedinaca**. Tu bi se ponovno moglo učiniti da Kant i libertarijanci imaju sličan koncept države, u kojem prijetnja slobodi pojedinaca dolazi najčešće od prevelike uloge države u njihovim životima, tj. od ograničenja koja im ona nameće. Međutim, smatram da bi takvo čitanje ponovno bilo pogrešno. Proširenje slobode pojedinaca u ovom slučaju sastoji se u tome što se siromašnijim dijelovima društva povećava izbor sredstava za dohvaćanje željenih ciljeva, koji su povezani s njihovim pravima, te ih se u tom pogledu izjednačava (ili barem približava) onima imućnijima, jer se njihova mogućnost za operacionalizaciju tih prava donekle ujednačava. A, kao što sam u prethodnom poglavlju nastojao pokazati, izvanjska sloboda se, za Kanta, sastoji upravo u životu pod **općim** zakonima, dakle i u općoj jednakosti prava.

Država, za Kanta, nije instanca koja primarno ugrožava slobodu pojedinaca, već **jedina** instanca koja je omogućava. Oporezivanje bogatih u Kantovu konceptu nije nikakvo nasilje, niti protupravna prisila nad njima. Upravo suprotno! Normativno opravdanje države podrazumijeva da ona to može i treba činiti, da je oporezivanje „ono na što su se imućni obvezali“, između ostaloga i zato što prava, pa tako i pravo vlasništva¹⁵, izvan države niti ne mogu postojati, pa tako niti njihovo bogatstvo. Povećanje slobode u ovom slučaju ne proizlazi, dakle, isključivo, ili čak primarno, iz smanjenja državnih ingerencija, već iz ujednačavanja temeljnih mogućnosti građana, vezanih za njihova prava.

To i dalje ne mora značiti da, prilikom ostvarivanja prava na zdravstvenu skrb, mora vladati uravnilovka. Posve je moguće, i u skladu s pravom, da i u tom pogledu postoje razlike, pa čak i značajne. Ako je neka osoba dovoljno imućna da si plati liječenje u privatnom sanatoriju, s jednokrevetnim sobama koje imaju vlastiti vrt i bazen te medicinskim osobljem koje se bavi isključivo njome, to joj mora biti moguće. Međutim, i najsiromašnijim građanima moralo bi biti omogućeno da na što jeftiniji i bolji način zaštite temeljne preduvjete svoga izvanjskoga djelovanja, a time i egalitarno shvaćenu izvanjsku slobodu.

§

Kroz ideju toga što država jest, a koja onda objašnjava i to čime bi se ona trebala baviti, nastojao sam pokazati kako Kantov nacrt spada u liberalnu tradiciju, u kojoj

¹⁵ Vidi bilješku 9 za pojašnjenje te tvrdnje.

je uloga države primarno namijenjena zaštiti prava čiji su nositelji pojedinačne osobe. Uz jasnu ogradu da svrha države nije promoviranje pojedinačne dobrobiti, niti sreće, već zaštita egalitarne slobode izvanjskoga djelovanja, ukazao sam i zašto se Kantova koncepcija ne može upotrebljavati u opravdanju libertarijanskih vizija države i društva. Daleko od zagovaranja minimalne države, čija je primarna svrha štiti privatno vlasništvo, Kant izričito tvrdi kako država ima dužnost pomoći onim članovima društva koji nisu u stanju pomoći samima sebi, te je u tu svrhu posve opravdano oporezivati bogatije članove društva. S druge strane, nastojao sam pokazati i zašto smatram da socijalističko čitanje Kanta nije u skladu s temeljnim idejama njegove filozofije prava i politike, u sklopu koje se smatra posve pravednim da u društvu postoje i značajne razlike u individualnom materijalnom bogatstvu.

U kontekstu rasprava o modernoj socijalnoj državi, to bi značilo da Kantova vizija prava mora izbjeći i libertarijansku i socijalističku krajnost. Primijenjeno na konkretno pitanje prava na zdravstvenu skrb, to bi značilo da država ima dužnost pružiti određenu razinu skrbi svojim građanima, s jedne strane zato da bi očuvala samu sebe, a s druge strane upravo zato da bi time štitila njihovu izvanjsku slobodu, što joj je temeljna dužnost. Kod pitanja kako to točno provesti u djelo, Kant ukazuje na jedan instrument koji podsjeća na vaučerizaciju, dakle na nešto što se često povezuje upravo s libertarijanskim receptom za uređenje društva. Tvrdeći da je taj instrument jeftinije i bolje sredstvo ispunjavanja tih ciljeva u zdravstvu, on tvrdi i da se tim putem uvećava sloboda pojedinaca. Iako se tu, ponovno, javlja površna sličnost s libertarijanskim pogledom, nastojao sam pokazati kako uvećanje slobode, u Kantovu nacrtu, ovdje primarno ne znači zahtjev za smanjenjem ingerencije države, već za povećanjem mogućnosti ostvarivanja temeljnih prava pojedinaca, upravo uz pomoć države, čime se onda osigurava njihova egalitarno shvaćena sloboda.

LITERATURA

- Altman, M. C. (2011). Moral and Legal Arguments for Universal Health Care. U M. C. Altman, *Kant and Applied Ethics: The Uses and Limits of Kant's Practical Philosophy* (str. 71 – 89). West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Boot, E. (2018). Judging Rights by Their Duties: A Kantian Perspective on Human Rights. U L. Krasnoff, N. Sánchez Madrid i P. Satne (Ur.), *Kant's Doctrine of Right in the Twenty-first Century* (str. 46-67). Cardiff: University of Wales Press.
- Davies, L. J. (2014). A Kantian Defense of the Right to Health Care. A. Follesdal i R. Malik (Ur.), *Kantian Theory and Human Rights* (str. 70–88). New York: Routledge.
- Dodson, K. (2003). Kant's Socialism: A Philosophical Reconstruction. *Social Theory and Practice*, 29(4), 525-538.
- Flikschuh, K. (2008). Reason, Right, and Revolution: Kant and Locke. *Philosophy & Public Affairs*, 36(4), 375-404.

- Friedman, M. (1992). *Kapitalizam i sloboda* (I. Gostl, prev.). Zagreb: Globus, Nakladni zavod i Školska knjiga. (originalno djelo objavljeno 1962.)
- Greenwich Hospital. (2024., 28. srpnja). Royal Museums Greenwich. <https://www.rmg.co.uk/stories/topics/greenwich-hospital>
- Healthcare expenditure statistics – overview. (2024., 27. srpnja). Eurostat. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Healthcare_expenditure_statistics_-_overview&oldid=625409
- Heubel, F. (1995). A Kantian Argument in Favor of Unimpeded Access to Health Care. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 16(2), 199–213.
- Holtman, S. W. (2002). Revolution, Contradiction and Kantian Citizenship. U M. Timmons (Ur.), *Kant's Metaphysics of Morals: Interpretative Essays* (str. 209–231). Oxford: Oxford University Press.
- Kant, I. (1991). Spor fakulteta (B. Despot, prev.). U B. Despot (Ur.), *Ideja univerziteta* (str. 19–122). Zagreb: Globus. (originalno djelo objavljeno 1798.)
- Kant, I. (1999). *Metafizika čudoređa* (D. Karaman, prev.). Zagreb: Matica hrvatska. (originalno djelo objavljeno 1797.)
- Kant, I. (2000). O općoj izreci: To bi u teoriji moglo biti ispravno, ali ne vrijedi u praksi (Z. Posavec, prev.). U I. Kant, *Pravno-politički spisi* (str. 59–97). Zagreb: Politička kultura. (originalno djelo objavljeno 1793.)
- Kant, I. (2003). *Osnivanje metafizike čudoređa* (V. D. Sonnenfeld, prev.). Zagreb: Feniks. (originalno djelo objavljeno 1785.)
- Krasnoff, L. (2018). On the (Supposed) Distinction Between Classical and Welfare Liberalism: Lessons from the *Doctrine of Right*. U L. Krasnoff, N. Sánchez Madrid i P. Satne (Ur.), *Kant's Doctrine of Right in the Twenty-first Century* (str. 101–121). Cardiff: University of Wales Press.
- Loewy, E. H. (1995). Kant, Health Care and Justification. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 16(2), 215–222.
- Love, S. M. (2020). Communal Ownership and Kant's Theory of Right. *Kantian Review*, 25(3), 415–440.
- Mallard, A. (2011). *Freedom Under the Law* [doktorska disertacija, London School of Economics]. LSE Theses Online. Dostupno na: <http://etheses.lse.ac.uk/412/>
- Nicholson, P. (1976). Kant on the Duty Never to Resist the Sovereign. *Ethics*, 86(3), 214–230.
- Neculau, R. (2008). Does Kant's rejection of the right to resist make him a legal rigorist? Instantiation and interpretation in the *rechtslehre*. *Kantian Review*, 13(2), 107–140.
- Oki, M. (2018). The Proper Task of Kantian Politics: The Relationship between Politics and Happiness. U L. Krasnoff, N. Sánchez Madrid i P. Satne (Ur.), *Kant's Doctrine of Right in the Twenty-first Century* (str. 68–84). Cardiff: University of Wales Press.
- Sánchez Madrid, N. (2018). Kant on Poverty and Welfare: Social Demands and Juridical Goals in Kant's *Doctrine of Right*. U L. Krasnoff, N. Sánchez Madrid i P. Satne (Ur.), *Kant's Doctrine of Right in the Twenty-first Century* (str. 85–100). Cardiff: University of Wales Press.
- Seebohm, T. (1981). Kant's Theory of Revolution. *Social Research*, 48, 557–587.

Kant and the Right to Healthcare – A Welfare State by Libertarian Means

SUMMARY

In contemporary discussions of the right to healthcare, it is commonly accepted that Kant's vision of the state is opposed to the one envisioned by libertarians, i.e., that Kant's state encompasses the duty to secure a certain standard of healthcare for all its citizens. This article explores the origins and implications of such a normative commitment in the context of Kant's legal and political philosophy. It aims to show that his idea is a part of the liberal tradition and that healthcare should thus enable the protection of individual freedom. The concept of the modern welfare state can, at least to a certain extent, be grounded in Kant's ideas as well, although they are definitely not compatible with socialist visions of society and the state. Avoiding both the libertarian and the socialist extremes, Kant proposes that something resembling vouchers, an instrument that libertarians often advocate, can be used to secure everyone's right to healthcare. Pointing to positive financial effects, Kant also claims that its use expands the limits of individual freedom. That does not mean that Kant accepts the libertarian notion of maximizing individual liberty by minimizing state intervention; it simply entails the idea that what secures individual freedom, conceived as equality under universal laws, is precisely the facilitating of the realization of basic rights.

Keywords: Kant, state, right to healthcare, welfare state, libertarianism, vouchers.